

Alternatív zenepedagógiai lehetőségek adaptálása az óvodáskorú központi idegrendszeri sérült gyermekek ének-zenei nevelésében

Milesz Dóra

Bevezetés

A tanulmány célja a konduktorképzésben részt vevő konduktor-óvodapedagógus hallgatók módszertani lehetőségeinek további szélesítése és gazdagítása a zenei nevelésben alkalmazható alternatív zenepedagógiai módszerek, koncepciók és eszközök bemutatásával a központi idegrendszeri sérült gyermekek ének-zenei nevelésében. A Semmelweis Egyetem Pető András Gyakorló Óvodájában a Kodály-koncepción – az éneklésen alapuló – ének-zenei nevelést valósítjuk meg, azonban a nem vagy alig beszélő, illetve súlyos mozgásállapotú gyermekek esetében a Kodály-koncepció mellett szükségessé vált egyéb lehetőségek feltérképezése, beillesztése is az aktivitás, az önállóság, a sikerélmény eléréséhez és megtapasztalásához. A zenei nevelésben a színes kotta segítségével alkalmazható színes hangszerek, valamint a különböző alternatív zenepedagógiai irányzatok eszközeinek és módszereinek alkalmazása támogathatja az önállóságot, az önkifejezést, az önbizalom erősítését a CP-s gyermekek körében. Gyakorlati példák segítségével törekszem támogatni, segíteni a hallgatók óvodai ének-zenei tevékenységeinek tervezését és megvalósítását.

Az Ulwila-módszer

Heinrich Ullrich német zenetanár, gyógypedagógus egyetemi tanárával, Wilberttel dolgozta ki koncepcióját, így egyben névadójuk is az Ulwila-módszernek. Németországban, Frankenthal város iskolai gyógypedagógiai programját vezetve hangsúlyozta a zene, a zenei nevelés fontosságát. Az általa kialakított módszer az értelmileg akadályozott gyermekek zenei nevelésére és oktatására irányult, szembe menve az általános nézettel, amely azt hangsúlyozta, hogy az értelmileg érintett, akadályozott gyermekek képtelenek dallamhangszeren játszani. Ullrich hét fontos alappillérre helyezte zenei módszerét, úgymint az éneklés, a zenehallgatás, a hangszeres zenélés, a zenére mozgás és tánc, a zeneszerzés, az improvizáció és a hangszerek készítése. A módszer egyediségét mutatja saját speciális színes kottázási rendszere, amelyhez megfelelően alkalmazható hangszerek is kapcsolódnak. A rendszer nem vonalrendszerben jelöli a hangokat, hanem a hangok magasságával párhuzamosan mélyülő színekkel. Színes kottázási rendszere értelmileg akadályozott gyermekek számára is érthető, alkalmazható. A színes kottarendszer oktáv váltásra is alkalmas, a magasabb oktáv színét a színes korongokon belül fehér, a mélyebb oktávot a korongokon belül fekete színnel jelölte. A rendszer módosított hangok jelölését is lehetővé teszi a színes korongok felezésével, mint például a „Fisz hang” jelzése a G és az F hang körön belüli megosztásával, felezésével. A kottarendszer a hangokat relatív fekvésük szerint, a ritmust és a szüneteket geometriai alakzatokkal, illetve a körök számával jelöli. Tapasztalatai alapján továbbfejlesztve módszerét megállapította, hogy a színes kottarendszer alkalmazása segítséget nyújthat a további, ötvonalas kottarendszer megértéséhez. A módszer egyszerűsége és könnyen érthetősége okán minden korosztály és különböző zenei alapképzettséggel rendelkező személy számára is megfelelő lehet. (Bakos 2014)

„A módszer alkalmazásának lehetőségeinél kiemelten fontos megemlíteni, hogy a színes kotta alapján való egyéni, ill. közös zenélés egyszerűen beépíthető az óvodai zenés jellegű edukációs tevékenységekbe, ill. az alapiskolai zenei nevelés tanórák menetébe.” (Bakos 2014, 7.)

Vető Anna

Az Ulwila-módszert Vető Anna gyógypedagógus adaptálta 1991-ben Magyarországra. Vető Anna egyetemi hallgatókat is bevont a kutatásba, a zeneoktatásba. Az alternatív zenepedagógiai lehetőség leginkább a gyógypedagógusok érdeklődését keltette fel. A zenei kézikönyvet 1997-ben adták ki, amely a zenetanárok, az óvodapedagógusok, a gyógypedagógusok, a pszichológusok és a szülők számára is támogatást nyújt a zenetanításban. A kézikönyv kottafüzeteket is tartalmaz, amelyekben a dalok fokozatosan nehezednek, egészen a többszólamú zenedarabokig. A tanár vagy a gyermek által is kiszínezhető kottaképek lehetőséget biztosítanak a dalok szabadon választott hangszerelésére is. (Bakos 2014)

A színes kottarendszer és a színes hangszerek alkalmazásának lehetőségei a konduktív óvodai csoportokban

A színes hangszerek

A Semmelweis Egyetem Pető András Gyakorló Óvodájának csoportjaiban talán leggyakrabban alkalmazott színes hangszer a harang, amelynek nyeles, illetve (asztali) kézi nyomógombos változata is megfelelő lehet a központi idegrendszeri sérült gyermekek zenei nevelésében. A jobb manipulációjú gyermekek a nyeles változatot akár önállóan is alkalmazhatják, a súlyosabb mozgásállapotú gyerekek a nyomógombos változatot kockaszámolyra/kislovagló székre stb. helyezve könnyen megtudják szólaltatni.

1-2. kép. Nyeles harang, kézi nyomógombos harang (Fotó: Milesz Ágnes Dóra)

A Boomwhackers (hangcső) szintén könnyen megfogható, megtartható a gyermekek számára. A hangszert üthetik számolyhoz, de akár a földhöz is. Hangja inkább tompa, nem éles, a hangingerre érzékenyebb gyermekek számára is megfelelő hangszer lehet. Alkalmazásakor differenciálhatunk a hangcső méretére vonatkozóan, illetve a színes kottában a szín gyakoriság szerint történő megjelenésében.

3. kép. Boomwhackers (Fotó: Miliesz Ágnes Dóra)

A színes metallofon leginkább a hangadásnál, illetve hangszeres előadásnál alkalmazható. 2019–2021 között a Semmelweis Egyetem Pető András Gyakorló Óvodájában kéthetente egy alkalommal megvalósuló ének-zenei tehetséggondozó program alkalmával a színes kotta segítségével a programban résztvevő gyermekek is képessé váltak a gyermekdalok önálló bemutatására a hangszerrel. A különböző anyagokból (fa, műanyag, gumi) készült ütők segítségével a hangszer eltérő, a gyermekek számára is érdekes hangszíneken szólalt meg.

4. kép. Színes metallofon különböző ütőkkel (Fotó: Miliesz Ágnes Dóra)

A tehetséggondozó program lehetőséget biztosított a zenére kiemelten fogékony gyermekek ének-zenei nevelésének támogatására. A szülők és gyermekek közösen választottak gyermekdalokat, amelyeket örömmel írtam át színes kottára, a személyes kapcsolódás miatt a gyermekek még nagyobb aktivitással vettek részt a dalok hangszeres (harangokkal, metallofonnal, hangcsővel, hangfújóval stb.) bemutatásában.

A Soundbellows („hangfújó”) könnyen megfogható hangszer a gyerekek számára, csak össze kell nyomni a megszólaltatáshoz. A hangszer akár zsámolyra is helyezhető a súlyosabb mozgásállapotú gyermekek számára. Hangja élesebb, „dudaszerű”, azonban a tapasztalatok alapján alkalmazása mégis rendkívül motiváló, élvezetes a gyermekek számára.

5-6. kép. Soundbellows (diatonikus és kromatikus készlet) (Fotó: Miliesz Ágnes Dóra)

A Handchimes egyelőre hangszeres előadásnál alkalmazható, a súlya miatt nehezebb megszólaltatni az óvodáskorú CP-s gyermekeknek. A harangok hangja kellemes, hosszabb-rövidebb hangok bemutatására is alkalmas.

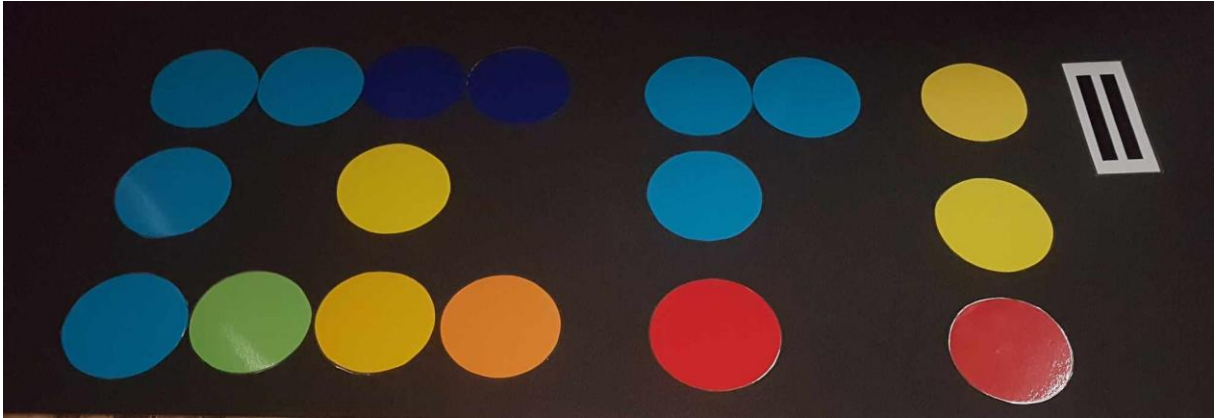

7. kép. Színes Handchimes (Fotó: Miliesz Ágnes Dóra)

A színes kotta adaptálása, alkalmazása a konduktív óvodai csoportokban

A konduktív óvodai csoportokban az Ulwila-módszert adaptálva alkalmazzuk. A módszernek megfelelően színes korongokkal jelöljük a hangokat, azonban a színes hangszerekhez igazodva készítjük el a gyermekdalokhoz a kottákat. A nyeles és nyomógombos harangok a metallofon színeivel, a hangcső a hangfújó, a handchimes színeivel azonos. (A 'G' hang világoskék-sötétzöld, az 'A' hang csak árnyalatában tér el, sötétkék-sötétlila, a 'H' hang ciklámen-lila a különböző hangszereknél.) A ritmusértékeket egyszerűsítve a korongok közti távolsággal érzékeltetjük (nyolcad ritmusérték esetén a korongokat közel, negyed ritmusérték esetén a korongokat távolabb helyezük el egymástól), a szüneteket a módszernek megfelelően geometriai alakzatokkal jelöljük.

A konduktív óvodai csoportokban érdemes nagyméretű eszközöket alkalmazni a látás- és figyelmi problémák miatt. A nagyméretű guruló táblára helyezett színes kottát javasolt például hurkapálcával mutatni annak érdekében, hogy a gyermekek megfelelően tudják követni a színeket, a dallamot, illetve a ritmust, szükség szerint közelebről is szemléltetve a gyermekek számára. Segítségként mozgással érzékeltethetjük az egyenletes lüktetést (pl. egy kézzel combon dobolással).

8. kép. A 'Süssünk...' (ÉZÓ 180.) kezdetű dal (Forrai 2016) átírása színes kottára, nyeles és kézi nyomógombos harang, színes metallofon alkalmazásához (C-dúr)
(Fotó: Mílesz Ágnes Dóra)

9. kép: A „Süssünk...” (ÉZÓ 180.) kezdetű dal (Forrai 2016) átírása színes kottára, boomwhackers, soundbells, handchimes alkalmazásához (C-dúr)
(Fotó: Mílesz Ágnes Dóra)

Amennyiben először alkalmazzuk a színes hangszereket, a színes kottát egy óvodai csoportban, érdemes előkészítő játékot tervezni a megértés segítésére, támogatására. Harang, hangcső, hangfújó alkalmazásakor egyszerűen ellenőrizhetjük a megértést, emellett tudatosíthatjuk is a gyermekekben, hogy a kezükben lévő hangszert csak akkor szólaltassák meg, amikor a színes kottában is az adott színt mutatjuk. Nagy létszámú csoport esetében alkalmazhatunk több hangszerkészletet is, vagy a csoportot két részre bontva is gyakorolhatjuk a színes hangszerek, a színes kotta alkalmazását azáltal, hogy a csoport egyik fele az egyenletes lüktetést érzékelteti (mozgással/ritmushangszerrel), a csoport másik fele pedig az adott színes hangszert szólaltatja meg a színes kotta segítségével.

10-12. kép: A hangfújó, a nyeles és a kézi nyomógombos harang gyakorlati alkalmazása¹
(Fotó: Milesz Ágnes Dóra)

Kokas Klára

Kokas Klára zongorista, zenepedagógus, pszichológus, kutató a zenei képességek fejlesztése mellett a komplex személyiségformálást, a művészeti-esztétikai nevelést is megvalósította alternatív zenepedagógiai módszerével. Az általa kidolgozott koncepció a transzferhatásnak köszönhetően az alapkompenciák mellett fejleszti a kreativitást, az alkotó képességet is. (Deszpot 2019)

Kokas Klára művész-tanító módszerében, elemeiben emblematikusan jelenik meg a kreatív éneklés, a koncentrált zenehallgatás, a szabad zenei mozgás stb. is. (Deszpot 2021)

A zenehallgatás, a zenei élményszerzés és a relaxáció megvalósítása a konduktív óvodai csoportokban

Célunk és feladatunk, hogy felkeltsük a gyermekek zene iránti érdeklődését, hogy a zene figyelmes hallgatására tanítsuk neveltjeinket. Fontos, hogy a zenehallgatás örömforrás legyen a gyermekek számára. Az aktív éneklés és játék mellett biztosítunk lehetőséget a zenehallgatásra, a zenei élményszerzésre és a relaxációra is.

„A zenehallgatás időtartama a kiscsoportban 2-3 perc, nagycsoportban maximum 5 perc.” (Matos 2019, 334.)

A konduktor-óvodapedagógus akár énekes, akár hangszeres élőzenei előadása az esztétikai érzék fejlesztése mellett a zenei élményszerzés és az érzelmi nevelés szempontjából is meghatározó óvodáskorban.

Zenehallgatáskor elengedhetetlen a nyugodt légkör megteremtése, a zavaró ingerek kizárása, a bensőséges pedagógus-gyermek kapcsolat kialakítása. A csoportok heti témájához igazodva válasszunk klasszikus zenerészletet. A választott zenerészletet először mindig szempont, instrukció nélkül hallgassuk meg a gyermekekkel, hogy a zene befogadása spontán módon történjen. A megfigyelési szempontok és instrukciók tervezésekor meghatározó a gyermekcsoport és a zenemű. Beszélő gyermekek esetében érzésekre, hangulatokra is vonatkozhat a megfigyelési szempont, nem vagy alig beszélő gyermekek esetében érdemes instrukciókat is tervezni a zenehallgatáshoz.

¹ A tanulmányban megjelenő fotókat a szülői engedéllyel közöljük

Az alábbi példa segítségével mutatom be a különböző képességek tükrében megvalósítható zenehallgatást. A „madarak” témakörben választott zenemű Ralph Vaughan Williams A felröppenő pacsirta (kb. 35–50 mp-es részlet).

A zenerészlet első meghallgatása után érdemes szemléltetni a zeneszerző képét és rövid, az óvodás gyermekek számára is érthető és érdekes információkat ismertetni a zeneszerzőről, pl.: „a zeneszerző kedvelt hangszere volt például az orgona, a zongora és a hegedű”. (Képekkel is szemléltethetjük a hangszereket.) Ha nem irányul konkrét megfigyelési szempont a zenemű címére, a fantázia, a képzelet fejlesztésére vonatkozóan is tervezhetünk szempontot a zeneművel kapcsolatban, pl. „melyik állat mozgása jut eszedbe, miközben hallgatsz a zenét? Melyik állat mozgására emlékeztet ez a dallam? Miért érzed, gondolsz így?” Amennyiben valamelyik gyermek egy madarat nevez meg, reflektálhatunk rá, hogy valóban egy madárról, a pacsirtáról szól a zenemű. Amennyiben nem hangzik el válaszként a „madár”, érdemes a saját kapcsolódásunk által bemutatni, elmondani a pontos címet, pl. „engem egy madár mozgására emlékeztetett ez a zenerészlet, mintha egy apró madár hirtelen felröppent volna egy mezőről”. Segítségként szemléltethetjük a pacsirta képét is. Megfigyelési szempontot a hangulatra, az érzésekre vonatkozóan fogalmazhatunk meg. Mindig érdemes rákérdezni, miért éppen így fogalmazták meg gondolataikat, érzéseiket a zenehallgatással kapcsolatban. Nem vagy alig beszélő gyermekek esetében alkalmazhatunk képeket is az érzelmek kifejezésére (ránézéssel/kiválasztással is válaszolhatnak). Instrukcióként megfogalmazhatunk konkrét kérdéseket, közléseket a szabad mozgásra, az improvizációra vonatkozóan. Pl. „melyik testrészletedben érzed a zenét?” „Mozgasd meg azt a testrészletedet, amelyikben a zenét érzed! Emeld fel/mutass rá/nézz rá!” stb. „Mozogj/táncolj úgy a zenére, ahogyan te érzed, ahogyan te szeretnél!” „Miközben hallgatjuk a zenét, képzeljétek el, hogy mi is apró pacsirták vagyunk és éppen felröppennünk a mezőről! Figyeljétek a zenét és mozogjatok úgy, ahogyan érzitek!” Az érzelmek kifejezése mellett segíthetjük a szociális kompetenciák fejlesztését is, mint a tolerancia, a türelem, az empátia képességének támogatása.

„A test, mint hangszer a *táncoló mozgásban* is megnyilvánul, amikor spontán, szinte ösztönös módon csupán a testünk gesztusaival játszunk el a zenét.” (Deszpot 2016, 2.)

Amennyiben az ének, zene, énekes játék, gyermektánc tanulási tevékenység relaxációval zárul, az énekes búcsúzás elhagyható. Központi idegrendszeri sérült gyermekek esetében enyhe, közel ép intellektus esetén frusztráló lehet az önkifejezés akadályozottsága, a verbális kommunikációs nehézsége, ezért a relaxáció, a relaxációs zene hallgatása alkalmas lehet a feszültség, a szorongás oldásában.

Relaxációhoz mindenképpen relaxációs zenét tervezünk. Az évszakokhoz kapcsolódóan számos relaxációs zene érhető el az interneten, de akár hangszereket is alkalmazhatunk a relaxációhoz. A Koshi szélcsengő például megfelelő hangszer lehet, hangja segíti az ellazulást, a nyugalmi helyzet elérését. Alkalmazása nem igényel speciális hangszertudást, a zsinórnál tartva finom mozgítás esetén is harmonikus hangzást érhetünk el a hangszerrel.

13. kép. Koshi szélharang
(Fotó: Miliesz Ágnes Dóra)

A zene érzelmeket szabadíthat fel, segítheti a lelki egészség megőrzését, támogatását, így az érzelmek feldolgozásában is hangsúlyos szerepet tölt be. (Csépe 2016)

Összegzés

A Semmelweis Egyetem Pető András Gyakorló Óvodájában foglalkoztatott gyermekek ének-zenei nevelésében, az éneklésnél, a hangszertanításnál a hagyományos módszerek mellett kulcsfontosságúvá vált alternatív zenepedagógiai koncepciók ismerete és beépítése. Céljaink megegyeznek a bemutatott módszerekkel és koncepciókkal, mint a gyermekközpontúság szem előtt tartása, a gyermekek feltétlen tisztelete és szeretete, figyelembe véve a képességek szintjét, az életkort, amelyek a nevelés elengedhetetlen szempontjai.

Globálisan megközelítve a módszerek a zenei készségek mellett fejleszthetik a motoros és kognitív képességeket is a személyiségfejlesztés támogatásával. Lehetőséget biztosíthatnak a szabad improvizációra, a gyermekek szabad alkotási készségének támogatására, a nonverbális és verbális kommunikáció általi önkifejezésre. A zenehallgatás, a zenei élményszerzés emocionálisan is hat, segítheti a zene érzelmi befogadását, átélését, kifejezését. A csoportban történő zenehallgatás támogatja a szociális kompetenciák fejlesztését, mint az egymásra figyelés, az érzelmi átélés stb. (Tóth Bakos 2021)

Az alternatív zenepedagógiai módszerek, koncepciók megfelelő megválasztásával és adaptálásával aktív alkotásra, aktivitásra, önállóságra, zenei élményszerzésre és tapasztalatszerzésre ösztönözhetjük nevelteinket. Az aktív éneklés mellett alkalmazott módszerek, eszközök sikerélményt biztosíthatnak, hozzájárulhatnak az önbizalom növekedéséhez, a zenei élmény megtapasztalásához.

Szakirodalom

- Bakos A. (2014): Zenetanulás színesen – A színes kotta módszer magyar nyelvű kiadványai. *Parlando, Zenepedagógiai folyóirat*, (4) 1–26.
- Bakos A. (2014): Az Ulwila színes kotta módszer. *Eruditio-Educatio*, 9. évf. (4), 68–80.
- Csépe V. (2016): Zene, agy és egészség. In: Falus A. (szerk.): Zene és egészség. Zeneegészség-nevelés-test-lélek. Budapest, 26–42.
- Forrai K. (2016): Ének az óvodában. Budapest
- Hegedűsné Tóth Zs. (2016): Mindenben zene. Budapest
- Deme T. (2018): A művészeti nevelés megújítása – pedagógiai katalizátor és integráció. *Magyar Művészet*, (9) 1–9.
- Deszpot G. (2014): Zeneöröm az iskolában. A Kokas-módszer lehetőségei a zenepedagógiában és általában a képességfejlesztésben. *Tanító*, 52. évf. (4), 25–27.
- Deszpot G. (2019): Zene és kreativitás. Az alkotóképesség fejlesztése Kokas Klára zenepedagógiájával (2016). *Parlando, Zenepedagógiai folyóirat*, (4), 1–18.
- Deszpot G. (2021): Kokas Klára mint abszolút pedagógus? Budapest, 1–16.
- Janurik M. (2019): Az ének-zene oktatás megújulásának lehetőségei. *Magyar Művészet*, 7 (3), 40–46.

- Kovács O. – Révész J. (2024): A népzene és kreativitás összefüggései óvodáskorban. *Parlando, Zenepedagógiai folyóirat*, (1), 1-22.
- Matos L. (2019): A zenei nevelés jelentősége a konduktív pedagógiában. In: Kollega Tarsoly I. (szerk.): A konduktív pedagógia kézikönyve. Több mint gyakorlat... Semmelweis Egyetem Pető András Kar, Budapest, 331–348.
- Tóth Bakos A. (2021): Alternatív irányzatok a zenei nevelésben az inklúzió jegyében, avagy, hogyan lehet a zene tényleg mindenkié. *Parlando, Zenepedagógiai folyóirat*, (6), 1–18.
- Révész J. (2023): Az óvodai ének-zenei nevelés tendenciái a kreativitás fejlesztésének tükrében. In: Fejezetek a neveléstudomány és a nőtörténet köréből. Sopron, 101–118.